

УДК 94 (477.87) «1921/1931»: 061.213-057.875

ДІЯЛЬНІСТЬ «СОЮЗУ ПІДКАРПАТСЬКИХ РУСЬКИХ СТУДЕНТІВ» У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1921-1931 рр.)

Куцов К. О. (Ужгород)

У статті висвітлено процес становлення, структурного та організаційного розвитку однієї з найпотужніших закарпатоукраїнських студентських організацій у міжвоєнній Чехословаччині – «Союзу Підкарпатських Руських Студентів» – у 1921-1931 рр. Автор звертає увагу на історичні, соціальні та політичні обставини, які впливали на діяльність товариства, а також формування його ідеологічних засад. Дослідник піддає аналізу головні моменти участі товариства у політичному житті Чехословаччини та безпосередньо Закарпаття у названий період, його основні досягнення в культурній сфері.

Ключові слова: закарпатоукраїнські студенти, Чехословаччина, товариство, народовці, Закарпаття, Підкарпатська Русь.

Пропоноване дослідження має на меті у короткій формі відтворити та проаналізувати історію Союзу Підкарпатських Руських Студентів (СПРС) у період його становлення (1921-1931 рр.), враховуючи історичні, соціально-економічні та політичні обставини, які впливали на діяльність цієї організації.

Перші дослідження про діяльність СПРС були опубліковані вже на початку 1930-х рр. а їхніми авторами були самі ж активісти організації. Зокрема, у 1931 р. з нагоди 10-річчя СПРС вийшов об'ємний «Ювілейний альманах» [29], у матеріалах якого було висвітлено найяскравіші моменти з історії організації. Майже рівночасно з'явилися статті студентів Остапа Домбровського [7] та Василя Федака [25], де у загальних рисах висвітлено діяльність організації впродовж першого десятиліття її існування. Проте негативною рисою названих публікацій було їхнє пропагандистське навантаження та відсутність критичного підходу до аналізу діяльності СПРС. У пострадянський період ряд досліджень про діяльність СПРС опублікували професійні історики. Зокрема, спробу викласти його коротку історію зробив Михайло Делеган у статті «Громадська діяльність підкарпатських студентів у вузах Чехословацької республіки» [5]. Однак через обмеженість джерельної бази (статтю написано переважно на матеріалах «Ювілейного альманаху») діяльність СПРС у ній розглядається абстраговано від решти об'єднань закарпатоукраїнського студентства у ЧСР, що зумовило ряд неточностей.

Певну увагу діяльності організації приділив також Роман Ковалюк у монографії «Український студентський рух на західних землях XIX-XX ст.» [13, с. 258-262]. У ній на основі міжвоєнних публікацій подано ряд фрагментів з історії СПРС, які, щоправда, аж ніяк не відтворюють суцільної картини. Помітний внесок у дослідження діяльності організації у сфері культури, зокрема її внеску у розвиток театрального мистецтва, зробили колишній голова СПРС Юрій-Августин Шерегії [27, с. 175-211], радянський театрознавець Гнат Ігнатович [8, с.147-149] та сучасний український культуролог Василь Андрійцо [1, с. 28-29, 120].

Після входження території сучасного Закарпаття до складу Чехословаччини (1919 р.) на тлі загальної лібералізації суспільних процесів у значно більшій частині закарпатоукраїнської молоді (порівняно з австро-угорським періодом) з'явилася можливість здобувати вищу освіту. І вже невдовзі на арену культурного і політичного життя краю вийшла нова соціально-активна спільнота – студентство. Головним центром навчання студентів-українців із Підкарпатської Русі та Пряшівщини у міжвоєнний період була Прага. На початок 1920-х рр. тут діяли легендарні Карлів університет (тогочасні факультети: філософський, юридичний, медичний, природничий, теологічний) та Вища технічна школа (тогочасні спеціальності: будівництво, архітектура, механіка, електротехніка, хімія, лісова інженерія, агрономія, комерційна інженерія, спеціальні науки), ряд творчих вишів, а

трохи згодом з'явилися й заклади, засновані українськими емігрантами.

Близько десяти перших закарпатських українців із числа недавніх студентів угорських вишів прибули до Праги навесні 1920 р. Восени того ж року до них приєдналися студенти-першокурсники, нещодавні випускники гімназій Підкарпатської Русі та Пряшівщини. Таким чином, на початок 1920/21 навчального року тут перебувало приблизно 30 закарпатоукраїнських студентів [19, 13 окт., 3 нояб.], що обумовило можливість їх самоорганізації у фаховому товаристві, утвореному за національно-земляцьким принципом. Вже 16 жовтня 1920 р. за участю всіх закарпатських українців, які навчалися у Празі, відбулися установчі збори першої закарпатоукраїнської студентської організації у ЧСР – гуртка «Возрожденіє», що прийняв русофільське спрямування [30, с. 133]. Під час зборів частина студентів виступила проти його національно-мовної орієнтації. Залишаючись у меншості, вони певний час формально перебували у лавах гуртка, хоча практичної участі в його діяльності не брали, а вже у травні 1921 р., коли їх число перевищило 10 осіб, утворили альтернативну організацію – «Соціальний Студенчеський Союз Подкарпатских Русинів» (від другої половини 1921 р. у тогочасних джерелах вона фігурує під назвою «Союз Соціальної Помочи для Подкарпаторуських Студентів»). Статут новоствореного об'єднання підписали студенти: А. Балаж, А. Бращайко, В. Грабар, Ю. Злоцький, А. Лавришин, О. Фединець, П. Фленько, Е. Цмор та А. Чудакій, які й виступили його засновниками [29, с. 6]. Примітно, що деякі з них (О. Фединець, А. Бращайко, Ю. Злоцький та ін.), ще навчаючись в угорських вишах, на рубежі 1918-1919 рр. відкрито висловили свою національну позицію та були активними учасниками акцій за возз'єднання рідного краю з українськими землями по інший бік Карпат. Свідчення цього знаходимо у мемуарах багатьох учасників тих подій [2, с.15; 12, с. 108; 28, с. 201-202]. Метою організації було проголошено об'єднання всіх студентів із Підкарпатської Русі, незалежно від їхніх політичних та особистих переконань, а також їх матеріальна підтримка. Першим головою «Союзу...» став студент Вищої технічної школи Адальберт Балаж [22, 1921, 2 юн.].

Оскільки повноваження керівних органів були прив'язані до поточного навчального року, то чергові загальні збори «Союзу...» відбулися вже у жовтні 1921 р. Новим його головою став студент-медик Антон Бращайко. Цього часу в діяльності організації досить відчутними стали проукраїнські прояви. Зокрема, 21 жовтня 1921 р. А. Бращайко виступив із вітальною промовою на інавгураційних зборах Українського Вільного Університету у Празі, а до УВУ записалися всі 25 членів «Союзу...» [22, 1921, 10 нов.]. 16 грудня того ж року організація

надіслала президенту ЧСР Т. Г. Масарику меморандум щодо мовного питання у Підкарпатській Русі, де засуджувалася русифікація гімназій краю та стверджувалося, що члени «Союзу...» шанують, як власне культурне надбання, творчість Т. Шевченка та І. Франка поряд із творчістю закарпатоукраїнських будителів [22, 1922, 19 ян.]. Також члени організації активно долучилися до збору коштів на будівництво в Ужгороді Народного Дому «Просвіти» [26, с. 24].

Виконуючи основні статутні цілі, «Союз...» проводив активну роботу із залучення спонсорської допомоги. Так, у 1921/22 навчальному році її загальна сума склала 15402 чеських крон, а в числі найбільших спонсорів були губернатор Підкарпатської Русі Г. Жаткович, військовий комендант краю М. Парі, викладач Ужгородської духовної семінарії о. В. Такач та інші [18, май]. У травні 1922 р. «Союз...» розпочав випуск журналу «Подкарпатській Студентъ» (М. Делеган помилково називає його газетою [5, с.66]), де публікувалися матеріали про діяльність організації, статті та художні твори її активістів. Основними авторами часопису були його редактор студент-медик Олександр Фединець (псевдонім Алфа) та А. Балаж (псевдонім Жалоба). Планувалося, що видання буде щомісячним, проте вийшло лише два числа, після чого через подорожчання поліграфічних послуг на 100% випуск припинився. Студенти оголошували про намір відновити видання з початком 1922/23 навчального року [10, 1922, 2 юл.], однак це не вдалося. Також улітку 1922 р. члени «Союзу...» та «Возрожденія» розпочали підготовку загального з'їзду для створення центральної структури закарпатоукраїнського студентства, який планували провести у вересні того ж року в Ужгороді [18, юн.]. Наявність такої структури та її членство у Центральному Союзі Чехословацького Студентства («Ústřední Svaz Československého Studentstva») були головними умовами отримання закарпатськими українцями квоти (500000 чеських крон) зі студентського фонду, утвореного 1921 р. Т. Г. Масариком [14, с. 129]. Проте на стадії підготовки ініціатори з'їзду не змогли дійти спільної думки щодо офіційних назви та мови майбутньої структури, і об'єднання відклалося на невизначений термін [9, 1922, 10 дек.].

У 1922/23 навчальному році «Союз...» повторно очолював А. Балаж. У його лавах на той час перебувало 29 студентів. У цей період спостерігалася певне абстрагування організації від «мовного спору» та повернення до мовних традицій крайової народовецької інтелігенції початку ХХ ст. «Ради неутрального становища до кінцевого рішення прийняли ми за офіційний мовний урядових сообщенія спередиенний подкарпацько-руський язык, с грамматикою тих же письменников», – повідомляли керівники «Союзу...» [18, май]. Трохи

згодом А. Балаж пояснив, що позиція обрана як нейтральна, аби унеможливити розкол, оскільки серед тогочасних членів «Союзу...» були й прихильники інших мовних течій [10, 1922, 17 окт.]. Проте того часу «Союз...» продовжував активну співпрацю із «Просвітою», яка поступово переходила на проукраїнські позиції. Зокрема, на початку 1923 р. 15 його активістів централізовано вступили до лав товариства [24, 1923, 22 ян.] і продовжували збирати кошти на будівництво його Народного Дому [22, 1923, 8 нов.]. Додамо також, що за межами ЧСР «Союз...» сприймався як проукраїнська організація, про що свідчить схвальна оцінка його діяльності в газеті українських емігрантів у США «Свобода» [23, 1922, 24 лип.].

У 1923-1926 рр. «Союз...» суттєво занепадав, а членська база помітно зменшилася: засновники організації поступово завершували (або ж залишали) навчання, а більшість нових студентів, які прибували до Праги, з різних причин вступали до «Возродження». Ознакою занепаду було, зокрема, те, що загальні збори «Союзу...» тоді взагалі не проводилися, а студент-медик Юлій Бокшай, обраний його головою ще 1923 р., виконував обов'язки аж до осені 1927 р. Внутрішня криза спричинила потрапляння організації під вплив «Возродження». Зокрема, питання соціального захисту членів обох організацій вирішувала утворена 1924 р. спільна соціальна комісія, на чолі якої перебували «возрожденці» [20, 1924, 20 юн.]. Товариства співпрацювали й у політичних питаннях. Так, того часу у Празі було утворено дві політичні організації закарпатоукраїнського студентства – «Союз карпаторусских аграрных академиків» (1924 р., перший голова – студент-юрист Євген Богут) та «Союз карпаторусских соціал-демократичних студентів» (1925 р., перший голова – студент-медик Емеріх-Микола Різдорфер), членами яких стало чимало представників «Возродження» і «Союзу...». 7 березня 1926 р. закарпатоукраїнські студенти провели у Празі збори, де висловили рішучий протест стосовно розпорядження уряду ЧСР «Про мову» (у ньому, крім іншого, офіційною мовою на території Підкарпатської Русі було визначено виключно чеську). Із різкою критикою дій уряду на зборах виступили члени «Союзу...» Е.-М. Різдорфер та Є. Богут [9, 1926, 12 март.]. Учасники ухвалили резолюцію, де назвали уряд ЧСР некомпетентним у прийнятті будь-яких рішень щодо мовного питання в Підкарпатській Русі, вимагали заміни чиновників-чехів, які працювали в Підкарпатській Русі, але не володіли мовою місцевого населення, надання «руській» мові статусу офіційної на території Пряшівщини тощо. Документ підписали чільні представники «Союзу...», «Возродження», «аграрних» та «соціал-демократичних» студентів. Його примірники було надіслано президенту та уряду ЧСР [15, 1926,

1 апр.].

Якісні зміни у «Союзі...» розпочалися із середини 1920-х рр., коли його лави стали регулярно поповнювати нові студенти з числа випускників Берегівської гімназії, Мукачівської торговельної академії і частково Ужгородської гімназії. Серед викладачів цих закладів тоді переважали приїжджі й місцеві педагоги-народовці, а навчальний процес базувався на українських традиціях та україномовних підручниках. Там же діяли й перші осередки «Пласту», що мав колосальний вплив на формування національної свідомості тогочасної закарпатоукраїнської молоді.

Приплив національно свідомих членів невдовзі яскраво позначився на діяльності організації. Вже 1926 р. при ній було створено «Курень ольд-скаутів ім. О. Вахнянина» (Остап Вахнянин (1890-1924) – один із засновників закарпатського «Пласту»), що розпочав активну співпрацю з осередками «Пласту» на теренах Підкарпатської Русі. Його першим головою став студент філософського факультету Карлового університету Юрій-Августин Шерегій [17, с. 34-35]. Крім того, як згадував пізніше сам Шерегій, студенти, які прибули до Праги 1926 р., не погоджувалися з тим, що «Союз...» практично не займався культурно-освітньою діяльністю. Вже 4 березня 1927 р. за їхньою ініціативою до статуту було внесено зміни, згідно з якими одним із провідних напрямків діяльності організації став культурно-освітній, а її саму було перейменовано на Союз Підкарпатських Руських Студентів (СПРС) [27, с. 163]. На загальних зборах 22 жовтня 1927 р. було сформовано нове правління, до якого увійшли виключно студенти, які вступили до вишів у 1926-1927 рр. Головою став уже згадуваний Ю.-А. Шерегій. Тоді ж члени СПРС офіційно заявили, що вважають себе українцями, засудили альтернативні національні орієнтації та закликали інших колег наслідувати цей приклад [16, 1927, жовт.].

Головним спонсором організації у цей період був згадуваний вище о. В. Такач (на той час єпископ греко-католицьких парафій у США), який, починаючи з 1927 р., щороку переказував СПРС 10000-12000 чеських крон, зібраних серед американських вірників [21, 15 дек.]. З цих коштів у 1927/28 навчальному році СПРС виділив своїм членам кілька безвідсоткових позик та організував «Обідову акцію», в ході якої між студентами було розповсюджено 300 карток на безкоштовне харчування. Того ж року СПРС провів 3 культурологічні «академії» та 6 лекцій з різних питань суспільного і культурного життя [24, 1928, 11 дец.]. Але найбільшим досягненням, безумовно, було створення при організації драматичного гуртка. Ідея та керівна роль у цьому належала Ю.-А. Шерегію, який ще зі шкільних років захоплювався театральним мистецтвом. За його твердженням,

метою гуртка стало згуртування свідомих студентів для підготовки вистав, за допомогою яких можна було би поширювати українську мову серед населення Підкарпатської Русі, а у Празі – пропагувати українське мистецтво [27, с. 148]. Активну допомогу в діяльності гуртка надавали професійні театральні діячі М. Біличенко та Г. Підгірний. Першою постановкою гуртка стала комедія «Заколот». Її прем'єра відбулася в Ужгороді 30 грудня 1927 р. й мала великий успіх у публіки [24, 1928, 5 ян.]. В подальші роки статус гуртка дещо змінився: восени 1928 р. його було реорганізовано у драматичну секцію СПРС, а у квітні 1929 р. – в самостійну організацію під назвою «Студентський драмгурток «Верховина»» [8, с. 148]. У грудні 1929 р. «Верховина» здійснила гастрольний тур 10 містами й селами Підкарпатської Русі з прем'єрою вистави за п'єсою Ю.-А. Шерегія «Нова генерація» [29, с. 16-20]. Загалом упродовж 1927-1930 рр. у репертуарі гуртка було 12 вистав за п'єсами сучасних авторів, класиків української і чеської драматургії [1, с. 120]. Серед постійних акторів гуртка слід згадати студентів: С. Петрашка, Є. Шерегія, М. Цуперяка, В. Федака, П. Добровського та інших. Зоряний час «Верховини» обірвався 1930 р., коли Ю.-А. Шерегій завершив студії, а його молодший брат Євген через матеріальну скруту покинув навчання. Проте за короткий час плідної діяльності гурток заповнив вакуум, який виник після занепаду Руського театру «Просвіти». До того ж, набутий його функціонерами творчий досвід згодом був успішно використаний при організації національного театру Карпатської України «Нова сцена».

Попри внутрішні зміни у СПРС, його співпраця із «Возродженням» упродовж 1927-1928 рр. ще залишалася досить тісною. Зокрема, продовжувала діяти їхня спільна соціальна комісія [15, 1928, 19 янв.], а 1927 р. було відновлено перемовини про створення центральної структури закарпатоукраїнського студентства та розроблено її статут. Щодо спірного національно-мовного питання, вони вирішили прийнятним визначити власну національність за бажанням – «руський» чи «українець», категорично відкинувши етнонім «русин». Мовами діловодства майбутнього об'єднання було визначено російську та українську. Об'єднавчі тенденції у товариствах привернули увагу керівників ÚSČS, які восени того ж року запросили Ю.-А. Шерегія та голову «Возродження» В. Могильницького на позачергові збори ÚSČS і запропонували їм подати заяву про вступ [14, с. 130]. А 12 березня 1928 р. у Празі відбулися установчі збори «Центрального Союзу Подкарпаторусських Студентів», у яких взяли участь 26 представників «Возродження» та СПРС. Учасники затвердили статут організації та обрали керівні органи, де обидві організації були

представлені пропорційно. Зокрема, представники СПРС Й. Мороз та С. Петрашко обійняли посади відповідно заступника голови та другого секретаря ЦСПС [15, 1928, 15 апр.]. Проте вже восени того ж року СПРС, невдоволений домінуванням у центральній структурі позиції русофілів, оголосив про вихід із ЦСПС [4, с. 152].

Кілька знакових подій в історії СПРС відбулося у 1928/29-1929/30 навчальних роках. На чолі організації в той час перебували студент Вищої технічної школи Михайло Русинко [24, 1928, 11 дец.] та студент філософського факультету Карлового університету Августин Чичура [11, 23 лют.]. Так, 7 липня 1929 р. СПРС за підтримки «Просвіти» провів в Ужгороді масовий з'їзд народовецької молоді, що став першим подібним заходом в історії краю. У роботі з'їзду взяли участь близько 1200 осіб, зокрема практично всі провідні діячі місцевого проукраїнського табору. Виступаючи на з'їзді, лідер народовецького руху о. Августин Волошин зауважив: «Наша Підкарпатська Русь повинна мати не менше десять таких груп, якою є наш студентський «Союз» в Празі, тоді би могли запалити світло народної свідомості в кождім і найменшій руській селі» [24, 1929, 25 лип.]. В ухвалених з'їздом документах учасники закликали місцеву молодь не соромитися називатися українцями і рішуче виступати проти будь-яких спроб денационалізації закарпатських українців [5, арк. 4].

Восени того ж року СПРС було прийнято до Центрального Союзу Українського Студентства (ЦСУС), що на той час об'єднував понад 30 організацій українських студентів-емігрантів Європи та Північної Америки [3, с. 47]. На 7-х загальних зборах організації було затверджено її нову назву – Союз Підкарпатських Українських Студентів. Змінений статут було подано до Міністерства внутрішніх справ ЧСР, але у відповіді від 15 жовтня 1929 р. ці зміни були визнані незаконними (вживання терміну «український» у назвах закарпатських організацій у міжвоєнній ЧСР тривалий час не дозволялося) [11, 23 лют.]. Щоправда, на позицію організації це не вплинуло, і нова назва в подальші роки активно вживалася у внутрішній документації та інформаційних повідомленнях, опублікованих за межами ЧСР. Суттєвим у процесі національного відродження СПРС стало встановлення восени 1929 р. контактів із проукраїнськими студентськими організаціями Галичини. 20-26 червня 1930 р. на їх запрошення делегація СПРС відвідала Краків, Перемишль, Львів та Станіславів, де була тепло прийнята активістами місцевих організацій проукраїнського спрямування [29, с. 11-15]. Співпраця закарпатських і галичанських студентів-народовців тривала й у майбутньому, зокрема, на адресу СПРС регулярно надходили вітальні телеграми від крайових

конференцій українського студентства, які у 1930-х рр. відбувалися у Львові [13, с. 258-260], а 1931 р. у львівському журналі «Студентський Шлях» з'явилася вже згадувана стаття О. Добровського, присвячена історії організації. Таким чином, на рубежі 1929-1930 рр. СПРС розпочав інтеграцію у загальноукраїнський студентський рух, яка пізніше спричинила в ньому суттєві ідеологічні зміни, зокрема, перехід на платформу українського націоналізму.

Того ж часу СПРС розпочав активну просвітницьку діяльність серед закарпатоукраїнських робітників, які працювали у Празі. 1929 р. при ньому було створено господарсько-робітничу секцію, до якої тоді записалося понад 60 осіб [27, с. 9]. Саме на базі секції з часом було утворено празьку філію «Просвіти». У цей період представники СПРС брали й помітну участь у релігійному житті Праги. Так, у травні 1929 р. вони увійшли до ініціативного комітету зі створення празької греко-католицької парафії, а в листопаді того ж року спільно із частиною «возрожденцев» утворили Товариство греко-католицьких студентів [24, 1929, 9 мая; 29, с. 23].

У 1930/31 навчальному році СПРС очолював студент юридичного факультету Карлового університету Микола Бандусяк. У лавах організації тоді перебувало 164 студенти [24, 1930, 11 гр.; 7, с. 63]. У цей час СПРС вже поширив діяльність й на інші університетські міста ЧСР. Зокрема, вже діяв його досить чисельний осередок у Брні та розпочала роботу філія у Братиславі (про її створення було оголошено у грудні 1930 р., але юридичне оформлення відбулося лише на рубежі 1931-1932 рр. [21, 1930, 29 груд.; 31, арк. 1224,

1226]), що з часом розвинулася у потужну структуру. 5 липня 1931 р. СПРС провів в Ужгороді урочисті святкові збори з нагоди свого 10-річчя. Участь у них, крім студентів, взяло чимало представників народовецької інтелігенції старшого покоління [24, 1931, 8 лип.]. До речі, станом на 1931 р. почесними членами товариства були 16 впливових культурно-освітніх діячів і політиків. Серед них такі визначні постаті як Юлій і Михайло Брацайки, о. Августин Волошин, Августин Штефан, греко-католицькі єпископи Петро Гебей, Павло Гойдич, Василь Такач [29, с. 6]. З нагоди ювілею організації 1931 р. було видано об'ємний альманах, до якого увійшли матеріали з історії СПРС, науково-популярні розвідки та художні твори його активістів.

Отже, у перше десятиріччя своєї діяльності Союз Підкарпатських Руських Студентів пройшов помітну структурну та ідеологічну еволюцію. За цей період із малочисельного празького гуртка, що не мав чітко визначеного національного обличчя, він, переживши період суттєвого занепаду, перетворився на потужне товариство проукраїнського спрямування, що поширило вплив на найбільші університетські центри ЧСР, досягло помітних успіхів у культурно-освітній діяльності, заявило претензію на участь у світовому русі українського студентства та не стояло осторонь актуальних проблем політичного життя Закарпаття. Процес національного відродження, що розпочався в організації у другій половині 1920-х рр., незважаючи на опір чехословацької влади, вже став незворотнім і з часом дав помітні результати.

1. Андрійцьо В. «Нова сцена» – театр Карпатської України / Василь Андрійцьо. – Ужгород: Гражда, 2006. – 128 с.
2. Брацайко Ю. «Що видів я на Закарпаттю...»: Спогади / Юлій Брацайко. – Передм. та упоряд. І. Ліхтей, Ю. Сідей. – Ужгород: Ліра, 2009. – 64 с.
3. Голенда Й. Лицарі святого духу. IV. Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС) / Йолана Голенда // Дукля [Пряшів]. – 2005. – № 3. – С. 44-48 с.
4. Гумецькій Л. К. Краткая история о-ва карпаторусских студентов «Возрождение» и его деятельность в настоящее время / Л. К. Гумецькій // Карпаторусские достижения. – Сост. А. Поповъ. – Мукачево: Карпатія, 1930. – С.145-158.
5. Делеган М. Громадська діяльність підкарпатських студентів у вузах Чехословацької республіки / Михайло Делеган // Карпатський край [Ужгород]. – 1999. – № 1-3. – С. 66-68.
6. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 18. «Резолюції першого з'їзду в Ужгороді 7 липня 1929 р. Порядок денний загальних зборів товариства «Просвіта» (7 липня 1929 р.). – 6 арк.
7. Домбровський О. Життя студентів Закарпатської України / Остап Домбровський // Студентський шлях [Львів]. – 1931. – № 3-4. – С.61-65.
8. Ігнатівич Г. Від гасниці до рамки: Нариси з історії українського театру на Закарпатті / Гнат Ігнатівич. – Ужгород: Ліра, 2008. – 344 с.
9. Карпаторусскій Вѣстникъ [Ужгородь]. – 1924 (IV) – 1926 (VI).
10. Карпато-Русскій Вѣстникъ [Ужгородь]. – 1922 (II) – 1923 (III).
11. Карпатська Правда [Ужгород]. – 1930 (XI).
12. Клочурак С. До волі: Спомини / Степан Клочурак. – Ужгород: Ліра, 2009. – 184 с.
13. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях XIX-XX ст. / Роман Ковалюк. – Львів:

- Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
14. Могильницький В.К. Карпаторусское студенчество / В. К. Могильницький // Карпатській Свѣтъ [Ужгородь]. – 1928. – № 4. – С. 81-83, № 5. – С. 129-131.
 15. Народная Газета [Пряшевь]. – 1926 (III) – 1928 (V).
 16. Наша Земля [Ужгород]. – 1927 (I).
 17. Пап-Пугач С. Пластовий Альманах з нагоди п'ятдесятиріччя українського Пласту на Закарпатті. 1921-1971 / Степан Пап-Пугач. – Рим: Юг, 1976. – 196 с.
 18. Подкарпатській Студентъ [Прага]. – 1922 (I).
 19. Русинъ [Ужгородь]. – 1920 (I).
 20. Русская Земля [Ужгородь]. – 1924 (V).
 21. Русскій Вѣстникъ [Ужгородь]. – 1927 (VII).
 22. Руська Нива [Ужгород]. – 1921 (II) – 1924 (V).
 23. Свобода = Svoboda [Джерсі Сіті]. – 1922 (XXX) – 1930 (XXXVIII).
 24. Свобода [Ужгород]. – 1923 (XXIV) – 1938 (XL).
 25. Федак В. З життя Союзу Підкарпатських Руських Студентів в Празі / Василь Федак // Пчёлка [Ужгород]. – 1931/32. – № 5. – С. 125-126.
 26. Федака П. Нарис історії Товариства «Просвіта» Карпатської Русі-України (1920-1939) / Павло Федака. – Ужгород, 1991. – 52 с.
 27. Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Юрій Шерегій. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993. – 414 с.
 28. Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України. – Книга друга / Августин Штефан. – Торонто: Пробоем, 1981. – 384 с.
 29. Ювілейний альманах Союзу Підкарпатських Руських Студентів у Празі. 1920/21 – 1930/31. – Прага: Вшетечка і спіл., 1931. – 76 с.
 30. Skala P. Spolek karpatoruských studentů Vozrožděnije // Česko-slovenská historická ročenka / Petr Skala. – Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. – S. 133-135.
 31. Štátny Slovenský Ústredný Archív v Bratislave. Fond: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave 1920-1945/1950. Kart. 89. Mat. 16/14. «Sváz podkarpatských rusínských študentov – filiálka v Bratislave. 1931 – 1942». – č. 1200-1294.

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ «СОЮЗА ПОДКАРПАТСКИХ РУССКИХ СТУДЕНТОВ» В ЧЕХОСЛОВАКИИ (1921-1931 гг.)

Куцов К. А. (Ужгород)

В статье освещен процесс становления, структурного и организационного развития одной из наиболее сильных закарпатоукраинских студенческих организаций в межвоенной Чехословакии – «Союза Подкарпатских Русских Студентов» - в 1921-1931 гг. Автор обращает внимание на исторические, социальные и политические обстоятельства, которые влияли на деятельность общества, а также формирование его идеологических принципов. Исследователь подвергает анализу главные моменты участия общества в политической жизни Чехословакии и непосредственно Закарпатья в указанный период, его основные достижения в культурной сфере.

Ключевые слова: закарпатоукраинские студенты, Чехословакия, общество, народовцы, Закарпатье, Подкарпатская Русь.

SUMMARY

«UNION OF SUBCARPATHIAN RUTHENIAN STUDENTS'» ACTIVITY IN CZECHOSLOVAKIA (IN YEARS 1921-1931)

K. Kutsov (Uzhhorod)

This article deals with the process of establishing, structural and organizational development of one of the most powerful Ukrainian-Transcarpathian students' organizations in the interwar Czechoslovakia – Union of Subcarpathian Ruthenian Students' – in years 1921-1931. The author highlights historical, social and political circumstances, which affected the activity of the fellowship as well as formation of its ideological principles. Basic moments of fellowship participating in political life of Czechoslovakia and directly Transcarpathia in the named period, its main achievements in cultural field are also subjected to analysis by researcher.

Key words: Ukrainian-Transcarpatian students, Czechoslovakia, fellowship, populists, Transcarpathia, Subcarpathian Rus.